

<bit.ly/ltm-digbron>

Het internet biedt ongelooflijk veel mogelijkheden voor taalliefhebbers. Op het blog De Taalpassie van Milfje geven taalkundigen Sterre Leufkens en Marten van der Meulen een mooi overzicht van digitale taalbronnen die voor iedereen toegankelijk zijn en mooie input kunnen leveren voor het onderwijs. Ook voor leerlingen die een taalkundig profielwerkstuk willen schrijven, kunnen deze bronnen handig zijn. Op deze pagina staan onder andere verwijzingen naar doorzoekbare grammatica's (e-ANS, Taalportaal), woordenboeken (Etymologiebank, WNT), corpora (Nederlab, Delpher, DBNL, Corpus Gesproken Nederlands) en Twittercorpora (TwiNL en Dutch Twitter ngrams).

<bit.ly/ltm-arabcomplete>

Deze site geeft een uitgebreid overzicht van de Arabische grammatica, van zinsvorming tot werkwoordrijtjes.

<bit.ly/ltm-taalk>

Binnen het project *Taalkunde voor 5 vwo*, een initiatief van de Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, verdiepten scholieren zich in een taalkundig onderwerp, voerden zij een bronnenonderzoek uit en schreven zij een wetenschappelijk artikel. De resultaten van dit project zijn nu gebundeld: een boekwerkje waarin de fraaiste taalkundeartikelen zijn opgenomen.

<bit.ly/ltm-formatieflo>

Samen met lerarenopleiders van diverse hogescholen en universiteiten heeft SLO een hoor- en werkcollegereeks formatief toetsen ontwikkeld voor in de eerstegraads en tweedegraads lerarenopleidingen. In deze module staan kennis van formatief toetsen én reflectie op eigen praktijken en die van anderen centraal. Ook voor zittende docenten, pabo- en mbo-opleidingen is deze module geschikt.

<bit.ly/ltm-inclusief>

In het voorwoord van de online uitgave *Woorden doen ertoe* vertelt Stijn Schoonderwoerd, algemeen directeur van het Nationaal Museum van Wereldculturen en het Wereldmuseum, over hoe sommige woorden negatieve connotaties hebben en allerlei gevoeligheden kunnen blootleggen: 'Onze objecten zijn tijdloos, maar hoe wij erover praten niet. Maar welke woorden zijn nu precies gevoelig? En belangrijker nog, waarom worden bepaalde woorden gezien als denigrerend of beledigend, en door wie?' Om op deze vragen antwoorden te geven, ontwikkelde zijn organisatie een woordenlijst met discutabele woorden, de achtergronden ervan en mogelijke alternatieven. In de lijst komen woorden voor als *barbaar*, *blank*, *exotisch*, *ethniciteit*, *inheems*, *neger*, *orientaals*, *ras*, *zwart*. Verder biedt de bundel een aantal essays over de politieke en sociale lading van taal. *Woorden doen ertoe* biedt dan ook veel aanknopingspunten voor discussie in de les Nederlands.

<gamefrysk.nl>

Met de app *GameFrysk* leer je van alles over het schrijven van de Friese taal. *GameFrysk* vergroot en verbetert het woordbeeld, de woordenschat en de spelling van het Fries. De spelletjes zijn gemaakt voor kinderen vanaf groep 7, maar zijn ook heel geschikt voor volwassenen.

<savoires.rfi.fr/fr/apprendre-enseigner>

Op deze site is veel te vinden voor zowel de docent als de leerling Frans. Naast het beluisteren van het journaal in 'gemakkelijk Frans' zijn er verschillende *dossiers pédagogiques* over uiteenlopende onderwerpen. Hier vind je zowel talige als meer inhoudelijke onderwerpen. Een leuke rubriek is 'Mot de l'actualité', waarin een veelgebruikt woord nader wordt toegelicht aan de hand van nieuwsberichten.

<litlab.nl/leesclubs>

De leesclubs van LitLab zijn ontwikkeld vanuit de overtuiging dat we leerlingen niet alleen zouden moeten laten zien wat zij al kennen, maar ook perspectieven laten ontdekken waar zij nog nooit over na hadden gedacht. Immers: de waarde van literatuur ligt ook in het vermogen lezers uit te nodigen om de wereld op een andere manier te bekijken, om de werkelijkheid op z'n kop te zetten. Met zulke momenten van ontregeling of blikverruiming stelt de literatuur ons voor vragen, over zowel de tekst als de wereld die daarin verbeeld is. De leesclubs creëren een situatie waarin leerlingen gestimuleerd worden om met elkaar antwoorden te vinden op zulke vragen. Het doel is ook dat leerlingen daarmee een vraaggestuurde en onderzoekende houding ontwikkelen ten aanzien van literaire teksten. De leesclubs van LitLab willen dit alles bereiken door gesprekken op gang te brengen waarin zowel persoonlijke leeservaringen als interpretatieve problemen en sociaal-culturele vragen aan de orde komen. De didactiek is geïnspireerd door onderzoek van Aidan Chambers, Marjolein van Herten en Gertrude Cornelissen: hun onderzoek maakte duidelijk dat het praten over boeken lezers helpt om literatuur beter te kunnen begrijpen, waarderen en beoordelen.

<www.wozzol.nl>

Wozzol is een geslaagd idioomprogramma. Je kunt het al goed gebruiken in de gratis basisversie. Het programma werkt adaptief: het houdt rekening met wat je al beheerst en valt je dus niet lastig met overbodige herhaling. Het bevat materiaal voor onder andere Engels, Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Portugees, Latijn en Oudgrieks. Je kunt gericht kiezen voor de woordenschat van een aantal veelgebruikte leergangen. Er zijn verschillende oefenvormen beschikbaar. Je kunt er met de gewone browser mee uit de voeten, maar er zijn ook apps beschikbaar voor mobiel gebruik.

... people should be eccentric. Eccentricity has always abounded when and where strength of character has abounded; and the amount of eccentricity in a society has generally been proportional to the amount of genius, mental vigour, and moral courage which it contained. That so few now dare to be eccentric, marks the chief danger of the time. (Mill, 1859)

De computer als vervanger van de taaldocent?

De zomervakantie is altijd een mooie tijd voor reflectie. Het gaf ons in ieder geval de tijd om na te denken over de implicaties van technologiegebruik in het onderwijs. We schrijven dan wel over ICT en (taal)leren, maar wat gaat er gebeuren bij toenemende automatisering in het onderwijs? Een zoektocht op internet levert al gauw het volgende citaat (of iets vergelijkbaars) op: 'Als je kunt worden vervangen door een computer, dan moet dat ook gebeuren.' En dat gebeurt dus ook op steeds grotere schaal. In hoeverre gaat dit voor taaldocenten op? Hoeveel kunnen (toekomstige versies van) apps als DuoLingo en WRTS van docenten overnemen? Wat blijft onze waarde daarnaast?

Als we kijken naar wat nu beschikbaar is, is het goed voorstelbaar dat de (taal)les van de toekomst er als volgt uitziet: Elke leerling volgt een uitgekende Netflix-les op de computer met centraal gemaakte video's, luisterfragmenten, leesteksten en bijbehorende vragen, samengesteld door een consortium van superdocenten. De computer toetst de leerlingen en resultaten van die toetsing zijn onmiddellijk beschikbaar. Door de schaalgrootte

kan er oneindig veel mooier en beter materiaal gemaakt worden dan we dat zelf kunnen. Een docent is alleen nodig om dit proces te faciliteren (hoe vaak lezen we dat nu al niet). Een onderwijsassistent zou dit kunnen overnemen.

Stoorzender

Er zijn al vele tekenen dat ons beroep hoe dan ook verder beïnvloed gaat worden door de opmars van digitale media. Standardisering en efficiëntie zijn al langer in toenemende mate bepalend in het onderwijs en laat dat nu net hét domein van de computer zijn. Alle taken die je kunt 'scripten' kunnen en zullen door een computer worden overgenomen. Maar computers zijn slecht in het uitvoeren van taken die geen voorspelbaar patroon volgen: ze zijn dus afhankelijk van een zekere routine en voorspelbaarheid. Dat is dus nou juist de hoek waarin wij willen opereren als we een toekomst willen hebben. Maar is die dan ook waardevol? Zijn we gewoon ons beroep aan het redden omdat we niet werkloos willen worden, of hebben 'niet-scripted' aspecten van ons beroep een plek in de toekomst van het onderwijs?

Een script (gestandaardiseerd en efficiënt) is geen goede manier om leren te organiseren. Denk aan Nottingham en zijn Learning Pit (<www.jamesnottingham.co.uk/learning-pit>), maar ook aan het mooie werk van Nuthall (2007) over hoe lastig het is om mensen duurzaam te laten leren. Als docent moeten wij nou juist de 'educational mess' en de 'retentie en transfer' bewaken, en die vorm van onderwijs ziet er niet efficiënt uit. De docent moet een soort stoorzender zijn in plaats van een data-analist – denkpatronen doorbreken en leerlingen helpen deze te ontstijgen. Leerlingen excentriek en individualistisch maken als basis voor briljantheid in de maatschappij (aldus John Stuart Mill).

Culture of thinking

Hoe ziet de taal van de toekomst er dan uit? Zit de echte waarde van geavanceerde taalvaardigheid niet in het lezen en verwerken van de middelmaat ontstijgende literatuur? De verregeande wijsheid die te halen is uit een *On Liberty* van John Stuart Mill (1859) is alleen te lezen nadat je een hoog niveau hebt bereikt in een taal. De kans dat onze leerlingen

Taalvaardigheid in tijden van Google

bijdragen aan de democratische maatschappij is, volgens Mill, direct verbonden aan de mate waarin ze vrij kunnen denken. Hoe meer mensen één waarheid accepteren, hoe kleiner de kans dat alternatieven worden bedacht en betere ideeën langskomen. We moeten niet op weg naar de efficiëntie van ‘het beste idee nu’ maar een open denkcultuur krijgen waar dingen niet zeker zijn. Wat Ron Ritchhart (2015) een ‘culture of thinking’ zou noemen, is een versie van het klaslokaal die bijna niet te scripten is, met échte waarde voor de toekomst van onze maatschappij.

De niet-automatiseerbare les is een les die onvoorspelbaar is, waar je open discussies houdt over onderwerpen en op zoek gaat naar nieuwe ideeën, niet leerlingen probeert uit te laten komen op het ‘huidige beste idee’. De geautomatiseerde onderdelen kunnen de basistaalvaardigheden zijn: de grammatica, deels het vocabulaire, en een deel van de oefening daarvan. Dat geeft je tijd om daarnaast te discussiëren over ideeën en het denken te bevorderen. Ga met leerlingen praten over Goethe, over de Tocqueville, over Mill. Ga open praten over de toekomst van de mensheid en laat dat niet begrensd zijn door een script. Laten we gaan genieten van de openheid die ons beroep kan karakteriseren als de lagere-ordeactiviteiten door een computer worden gedaan en wij een denkcultuur gevoed door literaire teksten cultiveren. ■

Roland Bruijn & Henk la Roi

LITERATUUR

Mill, J. S. (1859/2002). *On liberty*. Mineola, NY: Dover Publications.

Nuthall, G. (2007). *The hidden lives of learners*. Wellington: NCZER Press.

Ritchhart, R. (2015). *Creating cultures of thinking: The 8 forces we must master to truly transform our schools*. San Francisco: Jossey-Bass.

Met een college getiteld ‘Taalvaardigheid in tijden van Google’ nam Kees de Bot op 15 juni jl. afscheid als hoogleraar Toegepaste Taalwetenschap (Rijksuniversiteit Groningen). In tegenstelling tot wat men bij een afscheid zou verwachten, behelst de zijn college geen terugblik maar een blik in de toekomst. En die toekomst is volgens De Bot technologie. De bijeenkomst was georganiseerd door Nuffic en vond plaats in Paushuize in de historische binnenstad van Utrecht. Nuffic is de Nederlandse organisatie voor internationalisering in onderwijs die ontwikkelingen rond vroeg vreemdetalenonderwijs (vvt) en tweetalig onderwijs (tto) coördineert, ontwikkelingen waarbij Kees de Bot vanuit zijn specifieke belangstelling voor meertaligheid en tweedetaalverwerving jarenlang nauw betrokken is geweest.

Nieuw tijdperk

In zijn onderhoudende rede, die doorspekt was met persoonlijke ervaringen, ging De Bot in op de vraag wat technologieën als de Google Pixel Buds – draadloze oordopjes die in real-time kunnen vertalen – of de Pixel Phone kunnen betekenen voor mensen die iets doen met taalleren en meertaligheid. Die kunnen als antwoord op de iPhone volgens hem allerlei dingen die hij nooit zal leren gebruiken, behalve misschien online tolken. De demo’s op de Google-site van dit online tolken noemde hij indrukwekkend. Twee mensen communiceren met elkaar in drie verschillende talen. Uiteraard in een geoliede demonstratie, maar toch. Google claimt 40 talen aan te kunnen.

Naar zijn mening betreden we met deze Google-apparaten wat taal en taal leren betreft, een nieuw tijdperk. Google Translate is een enorm project geworden.

De geleverde vertalingen zijn nog allesbehalve perfect, maar volgens De Bot doe je er goed aan wat meer aandacht te besteden aan wat er al wel allemaal goed gaat. Hij ziet wel dat subtiele betekenisverschillen, humor, metaforen, sarcasme, allemaal nog niet zo makkelijk gaan, maar dit blijkt in de dagelijkse interactie tussen *natives* en *non-natives* of tussen *non-natives* die dat proberen, ook niet altijd eenvoudig.

De vraag of het soort tolken zoals het Google-gadget doet ‘natuurlijk’ is, vindt De Bot achterhaald. Hij stelt dat zijn cognitieve systeem voor 75 procent in zijn Macbook zit. Zou hij alle gegevens die daarop staan en zijn verbindingen naar die kennis kwijtraken, dan is zijn cognitie ernstig beschadigd. Met andere woorden, zijn interne kennis en de gegevens in zijn computer zijn niet te scheiden; ze lopen door elkaar heen. Er is een dynamische relatie tussen zijn hersenen, zijn laptop en zijn omgeving.

Wat betekent dit allemaal voor tto, vvt en de toegepaste taalwetenschap? Het einde ervan? Kunnen toegepast taalkundigen en taaldocenten op zoek naar een andere baan? De Bot veronderstelt dat het zo’n vaart niet zal lopen. Maar welke keuze wij ook maken, de leerlingen zullen sowieso gebruikmaken van de mogelijkheden die nieuwe technologieën bieden. Is er in dit perspectief een toekomst voor het talenonderwijs?

Taal en betekenis

Alvorens deze vraag te beantwoorden ging De Bot terug naar de taal. Hoe werkt dat nu eigenlijk? Is de traditionele grammatica-vertaalmethode uiteindelijk toch waar we op uit komen? Woordjes leren, grammaticale patronen herkennen en

gebruiken en uitgaan van de moedertaal als de belangrijkste bron van fouten? Werkt ons cognitieve taalsysteem met losse woordjes die aan elkaar worden geplakt volgens grammaticale regels en is er een helder onderscheid tussen goed en fout? Hij denkt dat het zo niet gaat. Eigenlijk bestaan woorden niet op zichzelf, ze komen tot leven als ze in een talige en sociale context worden gebruikt, en daarmee zijn ze deel van grotere eenheden. Losse woordjes en grammaticaregels leren heeft niet veel zin.

De Bot ziet dit als een mogelijke verklaring waarom CLIL (Content and Language Integrated Learning) werkt. Daar worden woorden en regels zelden los van betekenis gebruikt. Het gaat om de uitingen die passen bij een gegeven situatie, en die situatie bepaalt welke uiting wordt gebruikt. Het tto richt zich, min of meer noodgedwongen, op het Engels. Pogingen om tto Frans of Duits van de grond te krijgen zijn mislukt. De Bot betreurt dat. Hij heeft de indruk dat de genoemde technologieën de positie van het Engels alleen maar lijken te versterken. Het Google-systeem gebruikt

het Engels als tussentaal: vertalen tussen bijvoorbeeld Nederlands en Swahili gaat via het Engels. Het Engelse corpus wordt daardoor steeds groter en veelzijdiger.

Tegelijkertijd zijn er eindeloos veel varianten van het Engels ontstaan, aangeduid met de term ELF (*English as a lingua franca*). Die kunnen niet allemaal door Google meegenomen worden. Dat betekent dat een van die varianten de ‘standaardtaal’ is. Dus wat nodig is qua taal, met of zonder Google, is het vermogen om de andere variëteiten te leren begrijpen en te spreken. Dat bewustzijn en de training ervan in echte interactie met andere *non-natives* moet naar mening van De Bot een deel van het tto-curriculum worden.

De Bot hield traditioneel taalkundigen voor dat grammatica irrelevant is voor de technieken die nu ontwikkeld worden. Taal is niet de aparte cognitieve module in ons hoofd met eigen geheugen voor woorden en regels uit taal A en taal B. Wat we hebben zijn sets situatiespecifieke uitingen die grotendeels kant-en-klaar worden opgehaald uit ons geheugen. Dat wil zeggen dat we in productie en perceptie niet uitgaan van losse

woorden en regels, maar van betekenisvolle stukjes taal die we zo gebruiken en niet eerst ontleden (*chunks*).

Welke verwachtingen mogen we van Google Translate hebben? Er zijn eindeloos veel variëteiten, tussentalen en dialecten. Wat doet Google Translate daarmee? Het is niet goed voorstelbaar dat voor al die ‘lecten’ grote vertaalcorpora bestaan of zullen worden gebruikt. En hoe gaat Google om met taal van leerders? Wat die zeggen zal ook niet altijd duidelijk zijn voor de zoekmachines, want ook daarvoor ontbreken de corpora. Waar leerderscorpora worden opgezet, geldt dat tot nu toe vooral voor het Engels. Dus ook hier weer wordt de positie van het Engels verder versterkt, wat de inzetbaarheid van deze technologie volgens De Bot overigens weer ten goede zal komen. Een technologie die een integraal deel zal worden van taalonderwijs op individueel en groepsniveau. ■

Dirk Tuin

Voor het verkrijgen van de volledige tekst van het afscheidscollage van Kees de Bot kunt u een e-mail sturen naar <tto@nuffic.nl>.